

VASVÁRI ZOLTÁN

középiskolai tanár

Bókay János Humán Kéttannyelvű Szakközépiskola,

Szakiskola és Gimnázium

Budapest

## A kártyajáték a gyermekek életében

### 1. A kártya és a kártyajáték rövid története

A kártya különleges helyet foglalt és foglal el ma is a játékok között. Azon kevés játék közé tartozik – talán a kockázás sorolható még ide –, amelyet a négy-hatéves kisgyermekektől kezdve az aggastyánokig minden korosztály játszott és játszik.

A kártyajátékot bizonyára valamelyik keleti nép – talán a kínai – találta föl mintegy háromezer évvel ezelőtt. Kínában már i.e. 1120-ban ismerték, későbbi adatok szerint Indiában és Egyiptomban is, és valószínűleg a korai kereskedelem révén jutottak hozzá.

Európába a 13. századi keresztes hadjáratok és az arabok révén került a kártya és a játék. Európai nyomai a 13. század elejére nyúlnak vissza. Az egyházi és a világi hatalom egyaránt szigorú elutasítással tekintett az újonnan terjedő szórakozási formára. A 14. század második felében Európa-szerte megsokasodtak a világi és egyházi tiltások, ami a kártyázás rohamos terjedését jelzi. Az egyház részéről először Sienai Szent Bernát lépett fel a kártyaszennvedély ellen 1423-ban. Bolognában tartott híres 42. beszédében így ostorozta a kártyásokat: „*A breviárium elítéli a kártyákat, amelyekre különböző alakokat pingálnak, amellyel pedig a leplezett gonosztságot jelenítik meg.*” A tilalmazások azt igazolják, hogy ekkorra a kártyajáték nemcsak főúri időtöltés, hanem széleskörűen gyakorolt népi játék is.

Igazi robbanásszerű hódítása azonban 1423, a fametszés feltalálásának kezdete után következett el. Angliában a 15. században már volt kártyaipar.

Az európai típusú kártya 15. századi általános elterjedését követően a kártyázás a 16. század elején Európa-szerte népszerű játékká vált minden társadalmi osztálynál, és minden korosztály szívesen elszórakozott vele.

A kártya természetesen ott volt a kezdetektől a gyermekek kezében is.

### 2. A gyermek és a kártyajáték

A kártyázás játék, az alapvető funkciója a résztvevők szórakoztatása. Mint minden játéknak, jellemzője, hogy szabad cselekvés.

A gyermekek természetes létformája a játék: örömet adó tevékenység, és egyúttal ismeretek és készségek elsajátításának és gyakorlásának spontán terepe.

A kártyázó gyerekek számára mindenekelőtt örömforrás a kártyajáték. Ha megunják a játékot, azonnal új szórakozás után néznek. Minél fiatalabbak, annál egyértelműbben érvényesül a szabály: ha már nem okoz örömet a tevékenység, megfontolás nélkül abba kell hagyni.

A játék sajátos mikrokozmosz, autonóm törvényszerűségek és szabályok működtették, a játékosok által közösen teremtetten világ. Ez a játékosok közös akaratával és együttműködésével létrehozott és fenntartott világ lehetőséget ad a szabálytudat, az alkalmazkodás, a vállalkozó kedv, a kombinációs készség, a fantázia és más készségek és képességek fejlesztésére. Ezek a szempontok természetesen az egészen kis gyermekek és a kisiskolások kártyajátékában kapják a legnagyobb hangsúlyt.

A nagyobb gyerekeknél, serdülőknél, fiatal legényeknél egyre erősebben jelentkezik a játék közbeni individuális versengés igénye. A kártyajáték lehetőséget ad a csoporton belüli

rangsorképzésre. Kártyázás közben társadalmilag elfogadott és szabályozott módon van lehetőségük a játékosoknak összemérni képességeiket, „erejüket”, és a győztesek előjogokhoz jutnak a vesztesekkel szemben. Ebben a korosztályban kapja a legnagyobb szerepet a játékban a vesztesek fizikai büntetése, és ebben az életkorban jelenik meg a pénzben való játék.

Tizenéves középiszolás legények nemegyszer hetvenkednek játék közben irreális tételekkel, amelyeknek a továbbiakban nincs semmi következménye, és ezzel szemben 7-8 éves cigány kisfiúk felnőtt komolysággal játszanak több száz forintos alapon. A jelenségnek az a magyarázata, hogy a cigány fiúk igen korán a felnőttekhez hasonló vagy azzal megegyező formák között kártyáznak, többek között azért, mert a cigányságnál még napjainkban is a tízegynéhány éves gyerekeket már felnőtt számba veszik.

A gyermekek primer játékvilága és a felnőttek kultúrfunkciókkal bővült, *társasságba* ágyazódó játékeseményei két külön világ.

### 3. A gyermekek kártyajátékának ábrázolása a képzőművészetben

A továbbiakban kiváló festők alkotásain kísérjük végig a gyermekek kártyázásának történetét a 17. századtól napjainkig.

A talán egyik legkorábbi ábrázolás a francia Le Nain testvérektől származik. Louis Le Nain (1593–1648) 1630–40 között készült képének címe: *Az ifjú kártyások*. (1. kép) A témát egyébként testvére, Mathieu (1607–1677) is megfestette. A képen hét, 8-10 év körüli kisfiút látunk, négyen kártyáznak, a többiek figyelik a játékot, minden bizonnyal ők is szívesen becsatlódnának abba.



1. kép

Louis Le Nain (1593–1648): *Az ifjú kártyások* (1630–40 között).

Olaj, vászon, 55x64,2 cm. The Royal Collection, Her Majesty Queen Elizabeth II. RCIN 405944.

Giacomo Ceruti (1698–1767) *Este a piazzán (Kártyázó ifjak)* (2. kép) című képe 1730 körül keletkezett. Négy siheder fiút és egy kislányt látunk az esteledő piazzán, egy minden bizonnyal sikeres vásári nap után. Talán inasok, vagy családjuk portékáit árulták a piacon, és most, a nap végén játékkal ütök el a hazaindulásig az időt. Úgy tetszik, a központi figura, a mosolygó, szakadt térdű nadrágban lévő fiú a játék kezdeményezője. Egy társát már rávette a játékra, az most a lapjait gusztálja, kicsit elgondolkodva, talán meg is szeppenve, míg ő egy másik, a játszókat megpillantva megálló fiút kapacitál, hogy szálljon be. Egy kislány, valószínűleg a kezdeményező húga, huncutul figyel az eseményeket bátyjára hajolva, míg egy negyedik fiú kicsit távolabbról, a játszó mögül lesi a játékot. Üres kosara a karján, még nem döntött, beszáll-e. A fiúk francia színjelzőjű kártyával játszanak, nyilván valamilyen ütésre menő vagy szerencsejátékot, mint pl. az itáliai, nagyon népszerű *briscolat*.

A sihederek, fiatal legények életében mindig különösen fontos volt a köztereken folyó kártyázás. Ők a kocsmákba nem mehettek be, otthon vagy a mesterüknél is szigorúan fogták őket, így nagy öröm lehetett a nehéz munkanap után egy-egy fertály órára magukra maradva egy kis játékkal elszórakozni. Tudjuk azt is, milyen jelentősége volt és van a fiatal fiúk között a versengésnek, rangsorképzésnek. A kártya ennek is kiváló eszköze. A sok játékot ismerő, jól kártyázó fiatal tekintélyt szerez társai előtt, sőt akár hatalma is lesz fölöttük. Ebben az életkorban jelenik meg a pénzben való kártyázás is. A nyereséget az egy kompániába tartozók gyakran közösen költik el. Ceruti képe azonban mást sugall. Bár pénzt nem látunk a festményen, mégis úgy gondoljuk, a kis *kártyaspiler* pénzben való játékra biztatta társait (2. kép). A szakadt nadrágban egy jövődó, minden hájjal megkent kereskedő cseperedik.



2. kép

Giacomo Ceruti (1698–1767): *Este a piazzán (Kártyázó ifjak)*. (1730 körül)  
Olaj, vászon, 210x298 cm. Museo Civico d'Arte Antica, Palazzo Madama, Torino

A kártya nemcsak szellemi (harci) társasjáték, hanem ügyességi építőjátéknak is kiváló. A festészet történetében számos kártyavárépítést megörökítő alkotást ismerünk.

E téma egyik legelső és legnagyobb mestere Jean-Baptiste-Siméon Chardin (1699–1779). (3-4. kép)



3. kép

Jean-Baptiste-Siméon Chardin (1699–1779): *A kártyavár* (1736-37).  
Olaj, vászon, 60x72 cm. National Gallery, London



4. kép

Jean-Baptiste-Siméon Chardin (1699–1779): *A kártyavár* (1740 körül).  
Olaj, vászon, 82x66 cm. Galleria degli Uffizi, Firenze



A következő ábrázolás William Hogarth (1697–1764) munkája (5. kép).



5. kép

William Hogarth (1697–1764): *A kártyavár* (1730).

Olaj, vászon, 63,5x76,4 cm. Bridgeman Art Library / National Museum, Wales

Noha a gyermekek a kártya megjelenésétől fogva játszanak vele, a felnőttek játékába sokáig csak ritkán kapcsolódhattak be. A kisgyerekek az édesanya vagy a nagyszülők kártyáztak, vagy megengedték, hogy figyelje a családi kártyázást. John Burnett (1784–1868) *Családi kártyaparti (Karácsony előtt)* (6. kép) és Jonathan Eastman Johnson (1824–1906) *Kártyázók* (7. kép) című festménye ez utóbbit ábrázolja.

A 19. századra alapvetően megváltozott a gyermek helyzete, státusa a családban. Ekkorra megszületett és elfogadottá vált a *gyermek* fogalma. A gyermek többé nem kicsi felnőtt. Életkori sajátosságait, igényeit fel- és elismerik. Ez a gyermekkel való kártyázásban is megmutatkozik, mint azt szépen példázza Charles Chaplin (1825–1891) francia festő képe (8. kép), amely édesanya és 3–4 éves gyermeke meghitt kártyázását mutatja be.



6. kép.

John Burnett (1784–1868) *Családi kártyaparti (Karácsony előtt)* (1815).  
Rézmetszet és színezett nyomat, 360x260 cm.



7. kép

Jonathan Eastman Johnson (1824–1906): *Kártyázók* (1853).  
Olaj, vászon, 72x55 cm. RH Love Galleries, Chicago



8. kép  
Charles Chaplin (1825–1891):  
*A kártyavár* (1860-as évek).  
Olaj, vászon. Musee Girodet, Montargis, France

A kártya egyre fontosabb gyermekjátékká válik, amiről kiváló festők remek képei tanús-  
kodnak. (9-10. kép)



9. kép  
Hugo Salmson (1843–1894): *Enteriőr kártyázó gyermekekkel* (1880-as évek).  
Olaj, vászon, 86,5x101 cm. Tidigare i Carl August Wicanders samlingar, Stockholm.



10. kép  
Carl Larsson (1853–1919): *Karácsonyi szünet* (1909).  
Akvarell.

Az olasz mester, Giulio Del Torre (1856–1932) egész sorozatot szentelt a gyermekek játékeit bemutató zsánerképeknek, köztük a kártyázásnak is. Alább két képét mutatjuk be. (11–12. kép)



11. kép  
Giulio Del Torre (1856–1932): *Kártyázó fiúk* (1907).  
Olaj, fatábla, 28,3x22,8 cm. Christie's, London





12. kép  
Giulio Del Torre (1856–1932): *Verekedő fiúk* (1922).  
Olaj, fatábla, 34x44 cm. Torino

A kártyavárépítés továbbra is kedvelt játék és festői téma, szépen bizonyítja ezt a kanadai angol festőnő, Elizabeth Adela Forbes (1859–1912) (13. kép) és az orosz Zinaida Serebrjakova (1884–1967) (14. kép) alkotása is. Giulio Del Torre szintén megfestette a kártyavárat építő kisgyermeket.



13. kép.  
Elizabeth Adela Forbes (1859–1912):  
*A kártyavár* (1890-es évek).



14. kép  
Zinaida Serebrjakova (1884–1967): *A kártyavár* (1919).

Carl Ostersetzer (1865–1914) osztrák festő képén (15. kép) egy tizenéves kisfiú kártyatrükkal szórakoztatja apját és nagypapáját.



15. kép  
Carl Ostersetzer (1865–1914): *A kártyatrükk* (19. szd. vége).  
Olaj, vászon, 54,6x68,7 cm. Christie's, London

A magyar anyagban is találunk példát a gyermeki kártyázás ábrázolására. Glatz Oszkár (1872–1958) 1934-ban született *Máriás* című képének érdekessége, hogy édesanyjával kártyázó tizenéves falusi kislányt mutat be. (16. kép) A huszadik századra Magyarországon is elfogadott szórakozássá vált a nők, lányok körében is a kártyázás, még falun, paraszti környezetben is.



16. kép.  
Glatz Oszkár (1872–1958): *Máriás* (1934).  
Festmény a *Pesti Hírlap Vasárnapja*  
címlapján.

A fiúk persze régóta szívesen verték nálunk is a *blattet*. (17. kép)



17. kép.  
*Kártyázó gyerekek a Városligetben*. Müllner János felvétele, 1905.  
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest

Írásunkat egy, a huszonegyedik század első évtizedében született francia képpel zárjuk.

Melanie Delon (1980– ) fiatal francia művész már photoshoppal készült alkotásáról leolvasható, hogyan jelenik meg a kártya napjainkban fiataljaink számára, új, elvont közlendővel, új miliőben. (18. kép)



18. kép

Melanie Delon (1980– ) alkotása.

### **Összegzőképpen: Néhány gondolat Vasvári Zoltán írása alapján**

*Találunk példát arra, hogy egy jelenség, tárgy, cselekmény különböző művészeti ágba jelenhet, jelenik meg igazolva azt a tételt, hogy az alkotó művész a saját eszközeivel örökíti meg a maga jelenét, s így továbbítja az utókornak. Kultúrtörténeti dokumentumként is kezelhetjük a műalkotásokon látható témákat, tárgyakat, eseményeket. Mindez arra inspirálhatja a tanárt, hogy diakron és szinkron szemlélettel bemutatva egy könnyed témát – mint például az itt bemutatott kártyajátéksor – maradandó élményt nyújthat multimediális megközelítésben. Nem újdonság, hogy a kép és szöveg együtt bármit megjelenítve hatékonyabb információhordozó, mint külön-külön egyik vagy a másik.*

*Ha azt a kérdést vetjük föl, hogy tananyagunkhoz – bármely tárgyról legyen szó – pl. a képzőművészet milyen motiváció-többletet adhat, eljutunk oda, hogy ne izoláltan szemléljük az általunk tanított tárgyat, tananyagot, hanem komplex módon.*

*A szerkesztő*